

Overzichtsstudie: Onderwijs over disciplinaire grenzen heen

SAMENVATTING

ISBN: 978-90-8928-160-9

Auteurs:

Dr. Erica Bouw, lectoraat Beroepsonderwijs

Dr. Janna Bruijning, lectoraat Innovaties in de Preventieve Zorg

Dr. Els Overkamp, lectoraat Participatie, Zorg en Ondersteuning

Dr. Lizet van Ewijk, Lectoraat logopedie: Participatie door Communicatie

Rachelle van Harn, Msc., lectoraat Beroepsonderwijs

Dr. Ilya Zitter, lectoraat Beroepsonderwijs

Dit project is medegefinancierd door het NRO, het Nationaal Regieorgaan Onderwijsonderzoek (projectnummer: 40.5.22945.045)

Gebruik en overname van teksten, ideeën en resultaten uit deze publicatie is vrijelijk toegestaan, mits met bronvermelding.

Citatie: Bouw, E., Bruijning, J., Overkamp, E., Van Ewijk, L., Van Harn R. & Zitter, I. (2024). Onderwijs over disciplinaire grenzen heen. Ontwerpen van grensoverstijgende leeromgevingen in zorg en welzijn. Hogeschool Utrecht.

SAMENVATTING OVERZICHTSSTUDIE ONDERWIJS OVER DISCIPLINAIRE GRENZEN HEEN

INLEIDING

Het hoger onderwijs staat voor de uitdaging om leeromgevingen te ontwerpen die de (toekomstige) professionals voorbereiden om over de grenzen van disciplines en professies heen samen te werken. Dat is de aanleiding voor deze door NRO gesubsidieerde overzichtsstudie over grensoverstijgende, in-society leeromgevingen. Grensoverstijgende samenwerking is nodig om bij te dragen aan grote maatschappelijke vraagstukken zoals de vergrijzing en gezondheidsverschillen. Grensoverstijgende samenwerking helpt om de toegankelijkheid, kwaliteit en betaalbaarheid van zorg te borgen en tegemoet te komen aan de complexe behoeften rondom zorg en welzijn van (groepen) mensen in de samenleving.

In het hoger onderwijs worden studenten op het grensoverstijgend samenwerken voorbereid via leeromgevingen waarin vanuit verschillende disciplines en professies wordt samengewerkt. Het discipline- of professie overstijgende karakter van de leeromgevingen wordt geduïd met termen als multi-, inter-, cross- of transprofessioneel en multi-, inter-, cross- of transdisciplinair, afhankelijk van de aard van de samenwerking. Met deze overzichtsstudie beogen we meer inzicht te krijgen in het gebruik van deze termen. Daarnaast richten we ons ook op een andere grens waar de leeromgevingen mee te maken hebben, namelijk die tussen 'school' en 'de buitenwereld'. Grensoverstijgende leeromgevingen bevinden zich namelijk vaak deels of geheel midden in de samenleving, bijvoorbeeld in een buurtcentrum of zorginstelling. Die plaatsing midden in de samenleving ('in-society') zorgt ervoor dat studenten in een levensechte setting kunnen leren en tegelijkertijd een bijdrage kunnen leveren aan de samenleving.

Het ontwerpen van grensoverstijgende, in-society leeromgevingen die de (toekomstige) zorg- en welzijnsprofessionals voorbereiden op grensoverstijgende samenwerking blijkt uitdagend. Hoewel uit eerder onderzoek blijkt dat leeromgevingen waarin studenten in een levensechte context over de grenzen van disciplines en professies samenwerken effectief kunnen zijn, is nog weinig bekend hoe die leeromgevingen vorm te geven. Er is behoefte aan een synthese van inzichten uit de literatuur met specifieke focus op het ontwerp. In deze overzichtsstudie staat dan ook de vraag centraal hoe grensoverstijgende, in-society leeromgevingen optimaal te ontwerpen.

METHODE

We zochten in vijf wetenschappelijke databases naar relevante literatuur over grensoverstijgende leeromgevingen met een levensechte component in het hoger onderwijs, gerelateerd aan zorg en welzijn. Alle 1095 gevonden artikelen zijn vervolgens gescreend op basis van vooraf geformuleerde in-en exclusiecriteria over de context, de onderzoeksmethode en het object van onderzoek. Twijfelgevallen werden voorgelegd

aan de bredere onderzoeksgroep met experts van verschillende domeinen, die tijdens het reviewproces als *critical friend* fungeerden. De selectieprocedure leidde tot een selectie van 71 artikelen die is gebruikt om te begrijpen hoe de multi/inter/cross/trans termen worden gehanteerd en om meer zicht te krijgen op veelvoorkomende typen grensoverstijgende leeromgevingen (zoals de interprofessionele stage). Vervolgens hebben we een subset van 19 artikelen geselecteerd waarin empirische gegevens te vinden waren over de combinatie van meerdere disciplines of professies uit het gezondheids- én uit het welzijnsdomein én waarin sprake was van integratie tussen school en de buitenwereld. Deze empirische gegevens hebben we geanalyseerd om meer zicht te krijgen op het ontwerp van grensoverstijgende, in-society leeromgevingen.

RESULTATEN

1. Gebruik van de multi/inter/cross/trans termen in de geselecteerde literatuur

We hebben in de 71 geselecteerde artikelen gekeken naar hoe de termen multi-, inter-, cross- of transprofessioneel en multi-, inter-, cross- of transdisciplinair worden gehanteerd. Hieruit bleek dat termen lang niet altijd helder worden gedefinieerd, maar dat *interprofessional education* (IPE) de meest gebruikte term is voor onderwijs over de grenzen van disciplines en professies heen. In onze selectie werden de termen *transdisciplinary* en *transprofessional* niet gevonden in relatie tot de leeromgeving. *Cross-disciplinary* en *cross-professional* kwamen we in beperkte mate tegen om een discipline- of professie-overstijgende ervaring binnen interprofessioneel onderwijs te beschrijven. *Multidisciplinary* wordt in diverse artikelen vooral gebruikt om te refereren aan de samenstelling van teams, maar soms ook als een uitwisselbare term voor *interdisciplinary*. In enkele artikelen wordt het verschil tussen *multi* en *inter* uitgelegd als het verschil tussen werken *naast* elkaar werken en leren (*multi*) en *naast, over, met* en *van* elkaar werken en leren (*inter*). De term *Interprofessional* blijkt daarbij breder bruikbaar dan *interdisciplinary*; het gaat dan niet alleen om de integratie van disciplines uit zorg en welzijn, maar ook om de betrokkenheid van andere professies. *Interprofessional education* (IPE) komt dus naar voren al de meest brede en algemeen geaccepteerde term voor grensoverstijgend onderwijs in zorg en welzijn, waarbij de term echter niet altijd heel precies wordt gedefinieerd.

2. Typen grensoverstijgende leeromgevingen in zorg en welzijn

In de geselecteerde artikelen vonden we verschillende typen grensoverstijgende leeromgevingen. Deze typen zijn te plaatsen binnen een bestaande categorisering van leeromgevingen uit de literatuur, gebaseerd op de mate van integratie tussen de contexten van school en de buitenwereld. Zo is bij interprofessionele stages meer sprake van 'afstemming' dan van integratie: studenten worden dan doorgaans in interprofessionele duo's bij een instelling of in een wijk geplaatst om bij te dragen aan gezondheid en welzijn van de cliënten op die locatie, waarbij afstemming plaatsvindt

met school over de doelen. We zien ook vormen van simulaties binnen een school of instelling. Daarbij wordt bijvoorbeeld gewerkt met *standardized patients*, waarbij personen die daartoe zijn getraind een bepaalde rol van cliënt of familielid spelen om de studenten te helpen oefenen in specifieke situaties, zoals rouwverwerking. Dan is sprake van 'incorporatie' van elementen van school in de buitenwereld, bijvoorbeeld bij een door studenten verzorgde simulatie van een bevalling binnen een ziekenhuis. Of van incorporatie van elementen van de buitenwereld in school, bijvoorbeeld bij een gezamenlijke simulatieoefening voor social work en verpleegkunde studenten in een praktijklokaal op school. Bij service-learning is vaak sprake van integratie van school en werk: opleidingsdoelen worden gekoppeld aan het dienen van de gemeenschap en studenten maken dan geregeld langdurig deel uit van een gemeenschap. Stevige integratie is doorgaans ook het geval bij klinieken, waar studenten onder intensieve begeleiding een vastgesteld aantal diensten draaien en daarop reflecteren. Vaak worden deze klinieken ook gerund door de studenten. Zij zijn dan meer als professional dan als student betrokken, terwijl er tegelijkertijd ook veel aandacht is voor het leren. In dat geval is er sprake van gevorderde integratie, ofwel 'hybridisering' van de contexten van school en de buitenwereld.

3. Het ontwerp van grensoverstijgende leeromgevingen in zorg en welzijn

Naast begrip van hoe de termen inter/multi/cross/trans worden gehanteerd in de literatuur en welke typen grensoverstijgende leeromgevingen worden beschreven, wilden we met deze overzichtsstudie ook meer grip krijgen op het ontwerp van grensoverstijgende leeromgevingen in zorg en welzijn. Daartoe selecteerden we uit de 71 artikelen een subset van 19 artikelen waarin empirische gegevens te vinden waren over de combinatie van meerdere disciplines of professies uit het zorg- én uit het welzijnsdomein én waarin sprake was van integratie tussen school en van de buitenwereld. Deze 19 artikelen zijn op basis van de CIMO logica (problem in **C**ontext, **I**ntervention, **M**echanism, **O**utcome) geanalyseerd. Dit heeft geleid tot inzichten over elk van de vier CIMO aspecten:

- **Probleem-in-context:** diverse artikelen gaan in op de transformatie van zorg en welzijn en de noodzaak om toekomstige professionals voor te bereiden op cliëntgericht samenwerken in teams met verschillende disciplines en professies. Daarnaast worden problemen genoemd zoals toenemende personeelstekorten, in het bijzonder in specifieke wijken en afgelegen gemeenschappen, verkokerde structuren tussen disciplines en professies en de vaak nog beperkte mogelijkheden voor studenten om in real-life situaties ervaring op te doen met interprofessioneel samenwerken. Vanuit client-perspectief wordt gesignaleerd dat bepaalde doelgroepen weinig toegang hebben tot zorg- en welzijnsvoorzieningen of niet begrijpen hoe ze door het complexe zorg en welzijnssysteem moeten navigeren.
- **Interventies:** in de selectie van artikelen konden we interventies onderscheiden die gericht zijn op inbedding van verschillende praktijkervaringen in de leeromgeving,

interventies die de interactie met specifieke doelgroepen of gemeenschappen bevorderen, interventies gericht op het vormgeven van passende begeleiding van studenten en interventies gericht op het stimuleren van reflectie.

- **Mechanismen:** de combinatie van de verschillende interventies triggert bij studenten mechanismen zoals het ervaren van grensoverstijgende samenwerking, het ontdekken van verschillen en overlap tussen disciplines en professies en het ervaren van de impact van regionale problemen op de dienstverlening aan cliënten.
- **Uitkomsten:** de geselecteerde artikelen rapporteren gerealiseerde uitkomsten die variëren van meer inzicht in de eigen professie/discipline tot samenwerkingsvaardigheden en communicatieve vaardigheden. Daarnaast lijken veel grensoverstijgende leeromgevingen bij te dragen aan een positieve houding zowel voor het grensoverstijgende samenwerken als voor (het werken met) bepaalde doelgroepen en gemeenschappen.

4. Herkenbaarheid en bruikbaarheid van de ontwerp kennis

Om de ontwerp kennis op herkenbaarheid en bruikbaarheid te valideren, hebben we ontwerpproposities (mogelijke oplossingsrichtingen voor een ontwerp probleem of behoefte) uit de literatuur voorgelegd aan elf experts tijdens twee focusgroepen. Hieruit kwam naar voren dat de experts de ontwerpproposities uit de internationale literatuur grotendeels herkenbaar en bruikbaar achten voor de Nederlandse context. Herkenbaar was bijvoorbeeld de doelbewuste selectie van authentieke praktijklocaties en het bevorderen van interprofessionele interactie en reflectie. Daarbij werd het belang benadrukt van goede begeleiding en aandacht voor de groepsdynamiek en de aard van de opdrachten, mede om ervoor te zorgen dat studenten de leeromgeving als prettig en relevant ervaren en dat er wederzijdse afhankelijkheid ontstaat. Ook benadrukten de experts dat het belangrijk is om maatregelen te nemen om de continuïteit van zorg- en welzijnsdiensten te borgen om momenten dat er geen of minder studenten kunnen worden ingezet.

5. Boundary crossing mechanismen bij grensoverstijgende, in-society leeromgevingen

We hebben de vier CIMO aspecten in relatie gebracht met de boundary crossing leermechanismen van Akkerman en Bakker (2012). Dit heeft inzichten opgeleverd over hoe identificatie, coördinatie, perspectiefwisseling en transformatie kunnen worden gestimuleerd met specifieke interventies. We zagen dat veel van de gerapporteerde interventies kunnen bijdragen aan het *triggeren* van boundary crossing leermechanismen.

CONCLUSIE

Voor het ontwerpen van leeromgevingen zijn op basis van deze studie de volgende aanwijzingen gedestilleerd voor de ontwerpbare elementen van grensoverstijgende in-society leeromgevingen in zorg en welzijn:

- **Inhoudelijk:** stem de voorbereiding van studenten af op de 'in-society' ervaring, zoek passende taken voor een grensoverstijgende aanpak. Ga na hoe studenten hierbij kunnen samenwerken over de grenzen van disciplines en professies heen. Neem in het ontwerp ook ruimte op voor 'debriefing' om ervaringen te koppelen aan actuele thema's vanuit de verschillende disciplines en professies.
- **Ruimtelijk:** selecteer doelbewust fysieke en online ruimtes en passende settings waarin studenten kunnen participeren in teams met professionals en begeleiders vanuit verschillende disciplines en professies. Faciliteer informele interactie door studenten van verschillende opleidingen fysiek bij elkaar te plaatsen en maak gebruik van mogelijkheden voor online uitwisseling.
- **Instrumenteel:** bedenk welke 'boundary objects' betrokkenen kunnen helpen bij een optimale interprofessionele coördinatie, zoals bijv. een behandelplan of teamportfolio.
- **Sociaal:** zorg zoveel mogelijk voor hanteerbare groepsgrootte en een gebalanceerde groepsindeling en passend rolontwerp, ook voor mensen uit de doelgroep (bijvoorbeeld ouderen), vertegenwoordigers van de gemeenschap, praktijkbegeleiders en docenten.
- **Temporeel:** Ga na welk tijdsbestek passend is bij de doelstellingen van de interprofessionele leeromgeving. Uit onze data komt geen aanwijzing voor de optimale doorlooptijd. Wel lijkt er een positieve relatie te zijn tussen een lange doorlooptijd, het mechanisme van transformatie, en hoe duurzaam de gerapporteerde uitkomsten zijn.

Nader onderzoek is wenselijk om meer zicht te krijgen op de relatie tussen het ontwerp van grensoverstijgende, in-society leeromgevingen en de uitkomsten op korte en lange termijn. Deze overzichtsstudie levert daartoe enkele relevante aangrijpingspunten. Daarnaast heeft deze studie als praktische implicatie dat de aanwijzingen voor het ontwerpen grensoverstijgende, in-society leeromgevingen door ontwerpteams kunnen worden vertaald naar de eigen context. Daarbij kunnen zij rekening houden met de mogelijkheden en beperkingen in de betreffende context én met de belangen van de betrokken zorg-en welzijnsorganisaties, cliënten en eventueel de lokale gemeenschap. In samenspraak kunnen zij de grensoverstijgende, in-society leeromgevingen ontwerpen die nodig zijn om de toekomstige professionals in zorg en welzijn voor te bereiden om over de grenzen van disciplines en professies heen samen te werken.